

Samen back to basics ...

de herwaardering van het pedagogisch leefklimaat in 12 residentiële jeugdzorgvoorzieningen in Vlaanderen

HOE HET ALLEMAAL BEGON...

04/01/2013... een mijlpaal in de geschiedenis van de Vereniging Ons Tehuis (VOT). HDO, afdeling van de VOT en het toenmalige MFC (multifunctioneel centrum), stapte mee in het experimenteel modulair kader van de bijzondere jeugdzorg en voerde daarom ook intern een aantal wijzigingen uit. Onze groepen werden met een andere finaliteit georganiseerd. Begeleiders konden kiezen waar ze zouden werken, sommige jongeren verhuisden van leefgroep. Voor begeleiders en jongeren betekende dit dat ze opnieuw een 'thuis' dienden op te bouwen. Dit liep allerminst van een leien dakje.

De jongeren kenden elkaar maar oppervlakkig, de begeleiders van de verschillende teams waren niet op elkaar ingespeeld en de band tussen de jongeren en de begeleiders was zoek. De dagdagelijkse routine was weg. Zowel begeleiders alsook jongeren waren hun houvast kwijt. Jongeren wisten niet goed hoe de structuur van de dag eruit zag, alle begeleiders hadden andere regels en afspraken, de band tussen begeleiders en jongeren was zoek. Vanuit dit gevoel gingen begeleiders in de eerste plaats op zoek naar meer controle en beheersing. Ze deden dit aan de hand van het vastleggen en hardnekkig vasthouden van regels en afspraken vanuit het idee dat de structuur en duidelijkheid een positieve invloed zou hebben op het leefklimaat. Jongeren kregen echter minder ruimte tot experiment. Er was weinig flexibiliteit en differentiëren werd minder afgewogen. Begrenzen en straffen werd meer dan voorheen toegepast maar het maakte eigenlijk niets uit want er was geen band, geen voeling tussen jongeren en begeleiders. We konden spreken van een negatief leefklimaat in sommige groepen. In dezelfde periode lag de focus van de organisatie bij de contextmodule. Deze moest gecentraliseerd worden en verblijf werd in dit opzicht eerder gezien als het "last resort". We waren vooral bezig als organisatie om alles op een kwaliteitsvolle en methodische wijze terug op de rails te brengen. Het basisgebeuren raakte- onbewust- ondergesneeuwd.

In deze evolutie was het voor onze leefgroepen belangrijk om het pedagogisch leefklimaat op een goede manier terug vorm te geven. We zochten hoe we dit konden bewerkstelligen. We vonden inspiratie onder meer in het werk van Triesschman (1969), Kok (1984), Ter Horst (2003) en meer recent bij Prof. Dr. Peer van der Helm (2011), professor aan de Hogeschool Leiden. Deze auteurs beschrijven het belang van een veilig leefklimaat en welke invloed dit klimaat kan hebben op het hulpverleningsproces van de kinderen en jongeren. We namen contact op met Prof. Dr. Peer van der Helm. Hij bezocht onze organisatie en inspireerde ons om een verbetertraject met betrekking tot het leefklimaat op te zetten.

AAN DE SLAG IN DE EIGEN ORGANISATIE

In eerste instantie was het belangrijk om in onze organisatie, samen met jongeren en begeleiders, tot een gemeenschappelijke visie te komen. We zochten een antwoord op de vraag 'Wat vinden wij belangrijk als organisatie in het installeren van een pedagogisch leefklimaat?'. De visie werd ontwikkeld en uitgeschreven. In de visie beschrijven we een aantal factoren die belangrijk zijn om aandacht aan te schenken zoals: de relatie tussen begeleiders en jongeren, de dagelijkse routine, de regels en afspraken, sfeer en gezelligheid, groepsdynamiek, het betrekken van ouders enz. We namen deze factoren onder handen in alle leefgroepen. Om een voorbeeld te geven: op basis van de insteek van Geert Stroobant¹, een bezoek aan de voorziening 't Groot Hersberge en een bezoek aan de Patio Kortrijk, kozen we ervoor om onze regels en afspraken te scheiden. We weerhielden zeven regels. Regels werden geformuleerd en gebaseerd op die regels die in de maatschappij als "norm" gehanteerd worden en daarom vinden we ze sterk gezien hun weinig onderhandelbaar karakter, bv. "ander zijn aanvaard je. iedereen hoort er bij ongeacht iemand een ander geloof / huidskleur / beperking ... heeft". Een regel overtreden zal dan ook altijd een reactie kennen. Hierbij maakten we de denkoefening of we standaardreacties aan de regels zouden koppelen maar we namen de beslissing om de verantwoordelijkheid hiervoor bij het team en de begeleiders te leggen. Als organisatie vinden we het belangrijk dat de begeleider kan anticiperen op regelovertredend gedrag en – waar aangewezen – geargumenteed kan differentiëren per situatie en per jongere. Naast de zeven regels, maakten we een beperkt aantal afspraken, zonder te overdrijven, om het samenleven op een goede manier te organiseren.

Bij dit alles waren we op zoek naar een tool, een middel om jongeren een stem te geven en ons te vertellen hoe zij het leefklimaat in de groep ervaren. Via Peer van der Helm maakten we de keuze om aan de slag te gaan met zijn methodologische, valide en betrouwbare vragenlijsten. Het leek ons een manier om op een objectieve wijze te kunnen meten hoe een leefklimaat in de groep door de jongeren aanschouwd werd. We goten het gebruik van het instrument in een cyclus, gebaseerd op de PDCA-cirkel (Vyt, 2006):

We hebben de tool en de werking aan de jongeren en teams toegelicht en de vragenlijsten afgenomen. Alle resultaten werden verwerkt. Het succes van de tool zit hem voor ons niet zozeer in de cijfers op zich maar wel onder andere in de dialoog die met jongeren en begeleiders over de resultaten aangegaan wordt. Het is namelijk zo dat een meting een fotomoment is en de perceptie van jongeren van het leefklimaat op een welbepaald moment weergeeft. Er wordt via deze tool bewust stilgestaan bij het leefklimaat in de leefgroepen wat voor ons één van de succes ingrediënten van deze werkwijze is. Aan de hand van de resultaten worden er actiepunten geformuleerd door de begeleiders om bepaalde thema's in het leefklimaat te verbeteren. Na zes maanden evalueren de teams en jongeren in welke mate hun actiepunten een effect gehad hebben op het leefklimaat. De ondernomen acties worden op het einde van een cyclus door de verschillende leefgroepen aan elkaar gepresenteerd. Gelijklopend wordt een tweede meting georganiseerd.

¹ schrijver van het boek 'Omgaan met normovertredend gedrag', 2002).

HET INNOVATIEVE PROJECT “BACK TO BASICS”

Ontstaan

Het installeren van een pedagogisch leefklimaat lijkt soms zo vanzelfsprekend dat er weinig ruimte wordt gemaakt om hier bewust tijd voor te reserveren. Andere organisaties werden geconfronteerd met dezelfde vraagstukken. Geïnteresseerde organisaties gaven aan dat zij tijd wilden maken om het dagdagelijkse, het “gewone” te erkennen, te expliciteren en op te waarderen (motivatie De Oever). Het feit dat onze handelingen ook vanuit een wetenschappelijke visie onderbouwd waren, was voor de organisaties een meerwaarde om deel te nemen aan het project en zich te verdiepen in ons afgelegde proces.

De interesse van andere organisaties zorgde ervoor dat wij een innovatief project indienden bij het agentschap Jongerenwelzijn. Het innovatieve accent zit hem zeker niet in een (zoveelste) nieuwe methodiek, waardoor er twijfel zou kunnen bestaan of dit wel een innovatief project is. Het innovatieve karakter zit hem in onze aanpak om met het leefklimaat aan de slag te gaan alsook in de installatie van de ontmoeting tussen praktijk en wetenschap in de residentiële jeugdzorg. Hiervoor werd het project erkend door het agentschap. Het project “Back to basics” was geboren.

Doel van het project

De algemene doelstelling van dit project wordt als volgt omschreven:

Het herwaarderen van het positief leefklimaat in de residentiële jeugdzorg in Vlaanderen, waarbij de focus komt te liggen op het opzetten van een leertraject waarin we samen met andere deelnemende organisaties reflecteren op de werkzame factoren voor een positief leefklimaat, het gebruik van de vragenlijsten en wat eruit mee te nemen voor de werking van een dienst. De nadruk ligt op het leren vanuit elkaars praktijk en reflecties.

Daarnaast vonden we dat we een tekort hebben aan kennis en informatie over dit onderwerp. Onderzoek zou een onderdeel van dit project vormen. Onderzoekers van de vakgroep ‘Sociaal werk en sociale pedagogiek’ (Prof. Dr. Rudi Roose) en van de vakgroep ‘Orthopedagogiek’ (Prof. Dr. Stijn Vandevelde) van de Universiteit Gent, en onderzoekers verbonden aan de Nederlandse voorziening “Juzt”, engageerden zich om ons te ondersteunen in dit traject.

Deelnemers

Vanuit onze organisatie hoopten we om een diverse stuurgroep samen te stellen waar praktijk en wetenschap elkaar konden ontmoeten. Dat is ons aardig gelukt. We hadden gehoopt om toch zeker met zes organisaties aan de slag te kunnen. Hiervoor maakten we verschillende soorten organisaties uit de jeugdhulp warm: een gewone residentiële leefgroep, een CKG, een gesloten organisatie, een OOC, enz. Uiteindelijk kregen we in totaal 12 geïnteresseerde brieven van organisaties die allen wilden deelnemen. We besloten alle organisaties te weerhouden.

Deelnemers stuurgroep	Deelnemende organisaties groep west	Deelnemende organisaties groep oost
Prof. Dr. Peer Van Der Helm - Hogeschool Leiden Prof. Dr. Stijn Vandeveldde - Ugent Prof. Dr. Rudi Roose - Ugent Eefje Strijbosch - onderzoeker Juzt – organisatie Nederland Johan Moreels (opleidingsafdeling Informant) Kim Craeynest (agentschap Jongerenwelzijn) 12 deelnemende organisaties	VOT – afdeling JEZ11 Ieper VZW O ² Wervik VZW Jeugdzorg De Brug - Oudenaarde De Loods Loker Lionshulp Gent De Zande Ruiselede De Grubbe Everberg	Sint-Vincentius Zelem Steevliet Melle CKG Open Poortje - Schilde VZW De Oever - Wimmertingen Huize Levensruimte - Averbode

Tabel 1: Overzicht van de deelnemers van het project

WAT DEDEN WE IN 2016...

... op niveau van het pedagogisch project?

In de praktijk lieten we de organisaties kennis maken met ons proces in verschillende werkgroepen. Organisaties werden ondergedompeld in het thema en voerden in de eigen organisatie een sterkte-zwakte – analyse uit. Deze analyse had een tweedelige doelstelling: enerzijds stonden organisaties op die manier stil bij de sterktes en uitdagingen van het eigen georganiseerde leefklimaat. Anderzijds was het een goede methodiek om de interne betrokkenen warm te maken voor het thema en in functie van gedragenheid voor het verdere proces.

Daarnaast lieten we de organisaties kennis maken met de wetenschappelijk onderbouwde methodieken: de Group Climate Instrument for Children (GCIC) 4 – 8 jaar, 8-15 jaar (Strijbosch, et al., 2014), de Prison Group Climate Instrument (PGCI) 15 + jaar (Van der Helm, Stams & Van der Laan, 2011), de Children's alliance questionnaire (CAQ 4- 8 and 8 – 12/15) (Roest et al., 2014) en de adolescent treatment motivation questionnaire (ATMQ) (Van Der Helm et al., 2012). We leerden hen binnen een PDCA-cyclus de meting aankondigen, afnemen, verwerken, bespreken met teams en jongeren, actiepunten verwoorden, om dan uiteindelijk een nieuwe meting voor te bereiden. Bijna alle organisaties organiseerden een eerste meting, die kan fungeren als nulmeting. Ter inspiratie konden zij ook aansluiten op ons moment waarop de leefgroepen aan elkaar presenteerden hoe zij met hun acties aan de slag gingen.

Tussen de verschillende acties van dit project door organiseerden we interviews waarin we het traject van de organisaties nauwgezet wilden opvolgen en men elkaar kon ondersteunen in het afgelegde proces.

Om dit proces richting te geven lieten we ons adviseren door een stuurgroep. De deelnemers werden hierboven beschreven.

... op niveau van het onderzoek?

Op wetenschappelijk vlak was het in 2016 vooral een zoeken naar hoe we dit luik vorm konden geven. Uiteindelijk voegden we twee masterstudenten, Galya De Temmerman en Emma Benoit toe aan het project. Galya gaat in haar masterproef op zoek naar hoe begeleiders het project in één voorziening (VZW Steevliet) percipiëren. Emma gaat kijken vanuit welke logica en vanuit welke verwachtingen de organisaties deelnemen aan het project. Verder wordt een doctoraatsstudie verbonden aan het project met als titel: 'De ontwikkeling van pedagogische praxis in residentiële jeugdzorg: een actieonderzoek'. In dit doctoraatsonderzoek wordt vertrokken vanuit de vaststelling dat in de dagdagelijkse praktijk, het leefklimaat in residentiële settings onder druk staat. Verschillende tendensen dragen hier toe bij:

- 1) een residentiële opname wordt overwegend gezien als 'last resort' i.p.v. een potentieel zinvol gebeuren,
- 2) de ontwikkeling naar "managerialisme" promoot een sterk voorgestructureerde in plaats van geëngageerde pedagogie, en
- 3) de groeiende nadruk op evidence-based handelen en het willen weten "wat werkt" in de leefgroep kan op gespannen voet staan met meer dialogische benaderingen.

Het praktijkgericht experiment van de Vereniging Ons Tehuis en het project "Back to basics" worden in dit opzicht gezien als twee praktijkgerichte experimenten om het leefklimaat terug in de kijker te zetten. We onderzoeken de bevindingen. Voor meer informatie hierover neemt u best contact op (contactgegevens: zie onderaan).

WELKE STERKTES WORDEN ERVAREN?

In december organiseerden we een evaluatieoefening met de stuurgroep. Hieruit bleek dat het project een positieve impact heeft de op de werking. Zoals we gehoopt hadden, geven de organisaties aan dat het project intern in de organisaties heel wat teweegbrengt bij medewerkers en teams. Begeleiders zijn verheugd dat er een project uitgevoerd wordt dat te maken heeft met hun kerntaken van alledag (hun "corebusiness") en hebben "goesting" om met dit project aan de slag te gaan. De organisaties geven aan dat ze een hoge betrokkenheid ervaren van de medewerkers ten opzichte van dit project en deze aanpak. Deelnemen aan het project zorgt ervoor dat een team en begeleiders bij een aantal kleine dingen in de leefgroep bewust gaan stilstaan. De evidente zaken worden benoemd, concreet gemaakt en acties worden uitgevoerd.

Verder geven de organisaties aan dat het project herkenbaar is. Iedereen kan ermee aan de slag. Dat zorgt voor een snelle gedragenheid bij de belanghebbenden en proceseigenaars in de organisaties. Ook de uitwisseling tussen de organisaties door middel van de intervisiegroepen wordt als een meerwaarde ervaren. Het zogenaamde 'gluren bij de burens' verruimt de blik, geeft inspiratie en zorgt ervoor dat de participanten opnieuw tijd inbouwen om stil te staan bij het project, het leefklimaat en de mogelijkheden van het project.

In het algemeen kunnen we stellen dat we goed aan het werk zijn om onze algemene doelstelling van het project (zoals hierboven reeds beschreven) uit te voeren en dat het leefklimaat voor heel wat kinderen en jongeren in Vlaanderen kwalitatiever ingericht wordt. Veel jongeren in Vlaanderen hebben door dit project een stem gekregen en een meer actieve impact op het creëren van een positief leefklimaat in de leefgroep waar zij elke dag vertoeven.

WELKE MOEILIKHEDEN WORDEN ERVAREN?

Vanzelfsprekend hebben we bij de organisatie van dit project een aantal uitdagingen en moeilijkheden ervaren. Vooreerst merken we dat de strakke timing van het project bij vele organisaties weegt. Op korte tijd moeten organisaties hun mensen warm kunnen maken, analyses uitvoeren, een meting voorbereiden en verwerken.

Daarnaast merken we dat onze keuze om alle organisaties te laten deelnemen één nadeel met zich heeft meegebracht: de stuurgroep is zo groot dat een sterke sturing aangehouden dient te worden. Op de stuurgroepmomenten is er vaak weinig ruimte voor een discussie of diepgaandere analyses gezien de grote opkomst.

De organisaties gaven aan dat ook de intervisiemomenten sterk gestuurd zijn. Zij vragen om in 2017 meer op casusniveau en op themaniveau aan de slag te gaan. Een vraag dat we zeker en vast ter harte zullen nemen.

De ontwikkeling van het wetenschappelijke luik was ook een zoektocht. Het praktijkgerichte pedagogische luik dat geïmplementeerd wordt in de werking van de organisaties en de verhouding tot het wetenschappelijke onderzoek, was niet evident. We proberen het onderzoek echt te scheiden van het praktijkgerichte project. De wetenschap en het project kunnen echter ook niet zonder elkaar. Om vanuit het project voeling te blijven hebben met wat in onderzoek gebeurt, werd een afzonderlijke werkgroep onderzoek opgericht.

WAT WENSEN WE NOG TE DOEN IN 2017 EN 2018?

In 2017 gaan we in de eerste plaats verder met verschillende acties in de praktijk. Via diepgaande intervisies, proberen we de organisaties in hun traject te ondersteunen. Daarnaast zullen er over verschillende thema's intervisiegroepen georganiseerd worden. Deze thema's zijn: alliantie in de individuele begeleiding en dagdagelijkse werking; participatie/samenwerking van ouders; groepsdynamiek en pesten, en seksualiteit/intimiteit/relaties. Nadat de organisaties intern ingeschreven hebben, zullen ook andere organisaties kunnen deelnemen aan deze intervisiegroepen. Informant neemt de coördinatie van deze groepen op zich.

In 2017 zullen de organisaties een tweede meting uitvoeren. Vanzelfsprekend blijven wij logistieke, technische en inhoudelijke ondersteuning aanbieden.

Om tegemoet te komen aan de wens om inhoudelijk aan de slag te gaan en een kritische blik te werpen op het leefklimaat en hoe hiermee om te gaan, werd de werkgroep beleidsadviezen opgericht. Een deelgroep buigt zich over actuele thema's met betrekking tot het leefklimaat in de organisaties en bundelt een aantal adviezen in een beleidsrapport.

Het luik onderzoek zal verder opgevolgd worden in de werkgroep onderzoek.

En als laatste beginnen wij stilaan na te denken over de organisatie van een studiedag leefklimaat die doorgaat op 20/04/2018 in Brussel. Duid deze datum dus zeker allemaal met stip aan in jullie agenda! Bedoeling is dat we op deze studiedag andere organisaties kunnen inspireren over het belang van het pedagogisch leefklimaat in residentiële settings, over het verloop van dit project en over hoe jullie zelf concreet aan de slag kunnen gaan met het leefklimaat in jullie organisatie.

Concluderend kunnen we stellen dat wij hopen dat het project op één of andere manier er zal kunnen toe bijbrengen dat de aandacht voor het leefklimaat in residentiële settings herwaardeerd wordt, zowel in de praktijk alsook op vlak van beleid en wetenschap. We hopen dat we meer en meer kunnen stil staan bij de "gewone" dingen in de opvoeding van

kinderen en jongeren, dat er ruimte kan gemaakt worden voor de spontane momenten, de losse babbels, de duidelijke structuur en afspraken zonder te overdrijven, de jongere, zijn relatie met begeleiders, andere jongeren en hun ouders enz. Dat onze jongeren zo normaal mogelijk kunnen opgroeien terwijl we die rugzak van hen helpen dragen; en dat we vooral de jongeren die dagdagelijks in deze leefgroepen moeten wonen, hierin een stem kunnen geven. Wie meer wenst te weten te komen over dit project of zelf inhoudelijk geïnspireerd wil worden, kan altijd bij mij terecht voor meer informatie!

Delphine Levrouw
Master in de pedagogische wetenschappen – optie orthopedagogiek
Verantwoordelijke module verblijf – CBAW
In HDO – deelafdeling Vereniging Ons Tehuis
Poperingseweg 30
8900 Ieper
057226285
Delphine.levrouw@votjeugdhulp.be
www.votjeugdhulp.be

REFERENTIES

Kok, J.W.F. (1991). *Specifiek opvoeden. Orthopedagogische theorie en praktijk*. Amersfoort, Academische uitgeverij.

Roest, J., Van Der Helm, P., Strijbosch, E. Van Brandenburg, M. & Stams, G.J. (2014). Measuring therapeutic alliance with children in residential treatment and therapeutic day care: a validation study of the children's alliance questionnaire. *Research on social work practice*, DOI: 10.1177/1049731514540478.

Strijbosch, E.L.L., Van der Helm, G.H.P., Van Brandenburg, M.E.T., Mecking, M., Wissink, I.B., & Stams, G.J.J.M. (2014). Children in residential care: Development and validation of a group climate instrument. *Research on Social Work Practice*, 24, 462-469

Stroobant, G. (2002). *'teamcoaching in de jeugdhulpverlening: anders omgaan met regel – en normovertredend gedrag'*. Antwerpen: Garant.

Ter Horst, W. (2006). *Het herstel van het gewone leven*. Ak Houten: Bon stafleu Van Loghum

Trieschman, A. E., Whittaker, J. K., & Brendtro, L. K. (Eds.). (1969). *The other 23 hours*. Chicago: Aldine.

Van der Helm, G. H. P. (2011). *First do no harm*. Amsterdam: SWP Publishers (proefschrift VU): Amsterdam.

Van der Helm, G.H.P., Stams, G.J.J.M., & Van der Laan, P.H. (2011). Measuring Group Climate in Prison. *The Prison Journal*, 91, 158-177.

Van Der Helm, G.H.P.; Wissing, I.B.; De Jongh, T.; & Stams, G.J.J.M. (2012). Measuring treatment motivation in secure juvenile facilities. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 57(8), DOI: 10.1177/0306624X12443798.

Vyt, A. (red.) (2006). *Werken aan kwaliteit in de bijzondere jeugdbijstand*. Antwerpen: Garant.